

Явор Генев / Yavor Genov

**ЕДНА ВОЕННОТЕОРЕТИЧНА РАЗРАБОТКА
НА ген. НИКОЛА МИХОВ:
„АТАКАТА НА ИЗТОЧНИЯ СЕКТОР
ПРИ ОДРИНСКАТА КРЕПОСТ И АТАКАТА
НА ТУТРАКАНСКАТА КРЕПОСТ. ДА СЕ
НАПРАВЯТ ИЗВОДИ ПО ТЕОРИЯ ЗА АТАКА
НА ПРЕДВАРИТЕЛНО УКРЕПЕНА ПОЗИЦИЯ“**

**A military-theoretical Paper
of Gen. Nikola Mihov: “The Attack on
the Eastern Sector at the Edirne Fortress
and the Attack on the Tutrakan Fortress.
To Draw Conclusions on the Theory
of Attacking a Previously Fortified Position”**

Abstract: The article presents the only known military-theoretical paper of general Nikola Mihov. The document is a profound analysis of the military action of the Bulgarian army during the successful attacks on the Eastern Sector at the Edirne fortress during the First Balkan war and the attack on the Tutrakan fortress during World War I. The paper presents a theoretical and tactical military analysis and very valuable comparison of the two events. The general makes conclusions on the theory of attacking a previously fortified position, which offers the point of view of an active participant in the events.

Keywords: attack, Edirne fortress, Tutrakan fortress, general Nikola Mihov, First Balkan war, World War I.

Генерал-лейтенант Никола Михайлов Михов е роден на 29 ноември 1891 г. в град Велико Търново. От 1909 до 1911 г. учи във Военното на Негово Величество училище (ВНВУ), което завършва с чин подпоручик. Зачислен е в 5-и с.с. (скорострелен) артилерийски полк. При мобилизацията за Балканската война е назначен за командир на 8-ма с.с. батарея от същия полк, а през ноември 1912 г. – за командир на 2-ра с.с. батарея. С нея той участва в превземането на Одринската крепост, като се отличава при овладяването на фортовете Айджи Йолу и Айваз баба. През Междусъюзническата война 2-ра

батарея води отбранителни военни действия при вр. Китка и Девебаир. През Първата световна война Н. Михов е командир на 6-та с.с. батарея от 15-ти с.с. артилерийски полк, който е част от III армия. Той участва в превземането на крепостта Тутракан, боевете при Кубадинската укрепена позиция и преследването на съглашенските войски до установяването на Северния фронт на р. Дунав. През месец май 1917 г. Н. Михов е повишен в чин капитан, а малко по-късно е назначен за командир на 3-ра батарея от 1-во конно артилерийско отделение, което изпълнява охранителни функции в Беломорието в района на р. Места.

Между двете световни войни заема различни длъжности и израства във военната кариера – служи в 1-во конно артилерийско отделение, адютант в 4-ти артилерийски полк, адютант към Артилерийския отдел на Министерство на войната, началник-секция в Артилерийската инспекция, началник-отдел в Инженерната инспекция, командир на 7-ми артилерийски полк. От 1937 до 1941 г. е началник на ВНВУ, като по това време е произведен в чин генерал-майор. През пролетта на 1941 г. е назначен за главнокомандващ на новосформираната V армия, която е разположена в отстъпените ни от Германия територии в Македония. На този пост той остава до 11 август 1941 г. За кратко е начело на I армия в София. На 11 април 1942 г. е назначен за военен министър във втория кабинет на Богдан Филов. На 9 септември 1943 г. е избран за регент на непълнолетния цар Симеон II заедно с княз Кирил Преславски и Богдан Филов. Ген. Никола Михов е осъден на смърт от т.нар. Народен съд и убит на 1 февруари 1945 г.

В българската историография липсват задълбочени и цялостни проучвания на житейската и професионалната съдба на ген. Н. Михов. През 2004 г. е публикуван неговият дневник с предговор от Цочо Билярски¹. Кратки биографични данни могат да бъдат открити и в някои други издания – изследвания на Р. Руменин, Т. Недева, Г. Чолаков². Необходимо е да се отбележи, че като основен източник на информация за ген. Михов в книгата на Т. Недева и статията на Г. Чолаков основно е използван том 4 от енциклопедичното издание за всички български офицери на Румен Руменин. Към публикациите, посветени на ген. Н. Михов, се отнася и моята статия „Генерал Никола Михов пред Народния съд“³.

Целта на настоящата публикация е да бъде представен един непубликуван документ⁴, съхраняван в Държавния военноисторически архив (ДВИА) – гр. Велико Търново, автор на който е ген. Никола Михов. С обнародването му се прибавя допълнителен шрих към неговото неголямо по обем, публикувано до този момент писмено наследство. Значението му се определя от обстоятелството, че представлява военно-теоретична разработка на генерала за атака на предварително укрепена позиция на базата на опита от Одринската операция (1913 г.) и атаката на Тутраканската крепост (1916 г.). Сравнителният анализ на две от най-успешните военни операции в периода на войните за национално

обединение, подплатен с познаването на научната литература към конкретния исторически момент, стои в основата на изводите и заключенията на автора.

По своята същност документът не е мемоар (макар да е заведен на отчет под № 3496 в Списъка на спомените на ДВИА), а е военнотехническа, тактическа и теоретична разработка, която е разделена на седем части: Съдържание; Източници; Увод; Атаката на Одринската крепост; Атаката на Тутраканската крепост; Сравнение на двете атаки; Изводи. Напечатан е на пишеща машина, но впоследствие към него са направени множество допълнения, вмъкнати на място в самия текст или като бележки в полетата, или на гърба на листовите (част от които много нечетливи), подчертавания с червен и син химически молив. Документът е в обем от 14 листа. Номерацията на листите е отделна за съдържанието (с римски цифри, написани с молив) и изложението (с арабски цифри, машинопис).

Към част от точките и подточките на текста са вписани номера на схеми и таблици, които не са приложени към документа. Според главния експерт от ДВИА – гр. В. Търново, Георги Луков, те са взети от два цитирани в началото на тази публикация източника: „Войната между България и Турция 1912 – 1913. Том V: Операциите около Одринската крепост“ и „Българската армия в Световната война 1915–1918 г. Том VIII. Войната срещу Румъния през 1916 г. Подготовка на войната и Тутраканската операция“⁵. Трудно е да се определи точно кои схеми, таблици и карти е имал предвид авторът, тъй като номерацията им не съвпада напълно.

В документа не е посочена дата на създаване, но неговото написване по всяка вероятност се отнася към периода 1927–1933 г., тъй като той е подписан от подполковник Михов, а той носи това звание в посоченото време. Фактът, че книгата „Войната между България и Турция 1912–1913 г., том V: Операцията около Одринската крепост“, която Н. Михов е използвал, е издадена през 1930 г., скъсява този период между 1930–1933 г. Разработката на подобен тип теми от български офицери е често срещана във времето между двете световни войни, тъй като се налага да се извлекат поуки от приключилата война и се направят изводи, които да бъдат използвани в практиката. След нанесения от Ньойския договор тежък удар върху българската армия Министерството на войната се опитва да поддържа бойния дух и патриотичното чувство, като пази спомена за големите победи и подвизи във войните за Национално обединение. С такава цел през 20-те и 30-те години на XX в. се издават множество брошури, списания, книги, спомени и други исторически трудове.

При обнародването на документа са следвани Правилата за публикуване на архивни документи, включени в Свитък V на „Методическия кодекс“ на ДА „Архиви“ (2013 г.). Текстът е възпроизведен по научно-критическия метод. Стилът и езикът на документа са запазени, а графиката, правописът и пунктуацията са осъвременени. Съкратените думи са доразвити в квадратни скоби, добавените за яснота предлози и думи, както и предполагаемите разчитания на някои добавени на ръка думи също са поставени в квадратни скоби, а не-

разчетеният текст е означен с три точки в квадратни скоби. Допълнителните текстове и корекции, нанесени от автора на ръка, са възпроизведени в курсив на съответното място в публикувания текст, когато то е точно указано, а в останалите случаи – в обяснителни бележки. Преобладаващата част от тях са написани с черен молив, като само за тези в друг цвят това е пояснено в бележка. Текстуралните бележки са означени с римски цифри (I, II, III...) и са разположени под линия. Бележките по съдържанието включват допълнителни данни. Те са обозначени с цифрова номерация във възходящ ред и са разположени след текста на документа. Множеството подчертавания на изречения, изрази и думи, дело на използваните впоследствие документа (военни стратегии или истории, членове на Военноисторическата комисия), не са отбелязани в публикувания текст. Върху някои от страниците след 1944 г. е поставен печатът на Военноисторическата библиотека – София. Библиотеката, както и Военноисторическият архив, са създадени, за да подпомогнат Военноисторическата комисия при изпълнението на основната ѝ задача – написването на историята на войните за национално обединение.

„Атаката на Източния сектор при Одринската крепост и атаката на Тутраканската крепост. Да се направят изводи по теория за атака на предварително укрепена позиция“

План

За разработване темата: „Атаката на източния сектор при Одринската крепост и атаката на Тутраканската крепост. Да се направят изводи по теория за атака на предварително укрепена позиция“

I. Увод

II. Атаката на Източния сектор от Одринската крепост

1. Състояние на Одринската крепост. Сили на отбраната

2. Разположение на българската армия преди решението за атака. Избор на източния сектор за атака и решение за атаката

3. Решение и план за атаката на източния сектор

4. Подготовка за атаката

а/ Подготовка на пехотата

б/ Подготовка на артилерията

в/ Свързка между пехотата и артилерията

г/ Инженерна подготовка

д/ Свързки

е/ Снабдяване

ж/ Морална подготовка

5. Извършване на атаката

А. На предната позиция

Б. На главната позиция

6. Оценки и изводи

III. Атака на Тутраканската крепост

1. Състояние на крепостта. Сили на отбраната
2. Решение за атаката
3. Сили за атаката
4. Приближаване и заемане изходно положение
5. Решение, план и разпореждания на к[оманди]ра на 4-та дивизия
6. Подготовка на атаката
7. Извършване атаката и развиване на успеха
8. Оценка и изводи

IV. Сравнение на двете атаки

Изводи

V. Изводи по теорията за атаката на предварително укрепена позиция

1. Условия, при които се провежда атаката
2. Избор на участъка за главния удар
3. Сили и средства
4. План за атаката
5. Подготовка
6. Изненада
7. Командване
8. Извършване на атаката
9. Осигуряване успеха на главния удар

VI. Заключение

Източници

За разработване темата: „Атаката на източния сектор при Одринската крепост и атаката на Тутраканската крепост. Да се направят изводи по теория за атака на предварително укрепена позиция“

I. За атаката на Източния сектор при Одринската крепост

1. Военноисторическа комисия – „Войната между България и Турция 1912–1913 г.“, том V – Операцията около Одринската крепост; кн. 2.

2. Н. Иванов, генерал о.з. – „Балканската война 1912–1913 г.“ Действията на II Армия; обсада и атака на Одринската крепост.

3. Полковник Ат. Христов – „Кратка история на Освободителната война 1912–1913 г.“

4. Ив. Вълков – „Източният сектор при блокадата и атаката на Одринската крепост“.

5. П. Дървингов – „Атаката на Одрин под осветлението на историята и военното изкуство“. Историко-психологич[ески] анализ.

6. Подполков[ник] Неделчев – „Бележки по укрепяването на Одрин.“ Ръкопис в Щаба на историч[еската] комисия.

7. Списание „Артилерийски преглед“, год. V, кн. 1 – 1930 год.

8. Министерство на войната – „Наставление за действията на войските при атаката и отбраната на крепостите.“

9. Colonel PIARRON de MONDESIR – Siege et prise d’Andrinople (Nov. 1912. Mars. 1913) – 1914. Paris.

10. В. Н. Полянский – „Борба за Адрианопол“ – С. Петерб[ург] 1914 г.

11. Le siege d’Adrinople, d’apres le rapport de la mission belge. 1914.

II. За атаката на Тутраканската крепост

1. Военноисторическа комисия – „Войната с Румъния в 1916 год.“ Действията в Добруджа. /Неиздаден ръкопис/.

2. С. Тошев /генерал о.з./ – „Действията на III. армия в Добруджа през 1916 г.“.

3. А. Христов – „Исторически преглед на Общоевропейската война и участието на България в нея“ – изд. 1925 год.

4. Генерал Дабижа – „Румънската армия в Световната война“ – изд. 1929 год.

5. Генерал Аслан – „Тутракан“ – брошура. Изд. 1920 г.

6. Генерал Теодореску – „Отговор на генерал Аслан върху причините за погрома на Тутракан“.

7. К. Панов – „Атаката и завладяването на Тутракан през м[есец] септември 1916 г.“ Приложение на „В[оенен] ж[урнал]“ – 1923 г.

8. А. Ангелов – „Одрин и Тутракан“ – Артилерийски действия.

III. По теория на атаката на предварително укрепена позиция

1. А. Сиромятников – „Прорыв. Его развитие и парирование“ [1928].

2. Н. Капустин – „Оперативное искусство в позиционной войне“.

3. Ф. Кюлман – „Общая тактика“ – 1928 г.

4. Н. Морозов – „Общая тактика“ – 1928 г.

5. Фон Фритиш – „Борба за укрепленныя позиции“.

6. Военно-инженерна инспекция – „Инструкция за атаката на укрепени-те позиции и укрепяването на полски позиции“.

7. Министерство на войната – „Правилник за бойната служба“.

8. П. О. Д. А. – ч[аст] III – Артилерията в боя.

9. Разни упътвания за атака на укрепени позиции, издавани през войната.

I. Увод

Предварително укрепената позиция е избрана, организирана и укрепена при спокойна обстановка, с много средства и продължително. Тя може да се сломи с големи усилия, средства и мероприятия, които все пак дават предимство на атакуващия.

II. Атаката на Източния сектор от Одринската крепост

1. Състояние на Одринската крепост. Сили на отбраната. Схема №1, таблица №1.

Нашата близка история ...

Задачата на Одринската крепост бе да прегражда пътя към Цариград и да осигури съсредоточаването на турската армия при настъпление към България. През 1910 год. почна усиляването на старата крепост, което продължи до пада-

нето ѝ. Отбраната се основаваше главно на 30 затворени укрепления, отдалечени на 3 – 8 км от града, които не можеха да противостоят на артилерийския огън и предни позиции. [...] предимно телени мрежи, усилваха отбраната. Артилерийското въоръжение се състоеше от стари и една част модерни оръдия, обилно снабдени с бойни припаси.

2. Разположение на българската армия преди решението за атака. Избор на Източния сектор за атака и решение за атаката. Схема № 2.

Българската II армия бе обкръжила крепостта. При затягане на преговорите в Лондон наново излезе въпросът за атака[та] на Одрин. След обстойно проучване, през декември 1912 г., се реши да се атакува и нанесе главният удар на Източния сектор, с решителни атаки и по останалите сектори, за да се заблуди и прикове отбраната; подготовката да почне веднага, а атаката да се произведе по заповед. Изборът за главния удар падна върху Източния сектор, източно от [река] Тунджа, понеже той бе с най-стари и слаби укрепления, очертанието му позволяваше концентрични действия, местността бе удобна за настъпление, а като най-близко до града, с превземането му се решаваше съдбата на крепостта.

3. Решение и план за атаката на Източния сектор

Началникът на Източния сектор реши да атакува с открита сила и с изненада, през нощта, да заеме предните позиции [...] усилия в уч[астъ]ка Сапунджилар – Ески Кумлук чрез силна артилерийска подготовка да разстрои главната отбранителна линия и я атакува по същия начин. Главният удар да нанесе в участъка Айваз-баба – Кестенлик⁶. За изпълнението на това решение бе изработен подробен план.

4. Подготовка за атаката. Таблица № 2, 3, 4 и 5*.

Подготовката за атаката продължи до 11 март 1913 год. при пълна скритност^{**}. Войските на Източния сектор се засилиха: там се прехвърли всичката българска тежка артилерия. Достигна се голямо числено превъзходство. Приложи се принципът за икономия на силите. Отлично организираната разузна-

* Допълнителни пояснения с черен молив на гърба на предишната страница: 3-та див[изия] – 1/3 + 2/3 бриг[ада], 4-та див[изия] – 3/4 бр[игада], 8-та дивизия – 2/8 бриг[ада], 9-та див[изия] – 3/9 бр[игада], 2-та див[изия] – 2/11 [бригада], 6 бригади от 5 различни дивизии, затова и отделни участъци. Пехотата се засилва 2 пъти, а арт[илерия]та – 3 пъти. Т[аблица] № 4 съотношение на наши и турски сили. Т[аблица] № 5 колко ясно е приложен принципът за съсредоточаване на силите.

** Така е изписана в текста руската дума „скритност“, чието значение според „Военном энциклопедическом словаре“ е: „Едно от най-важните изисквания за подготовка на бойните действия е способността на войските да издържат на разузнаването на противника. С. се постига чрез прилагането на комплекс от организационни и технически мерки, провеждани от командването, щаба и войските, за да се въведе противникът в заблуда относно присъствието и местоположението на войските и обектите, тяхното състояние, бойна готовност и действия. – <https://1564.slovaronline.com/10159-%D1%81%D0%BA%D1%80%D1%8B%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C?ysclid=lc15a81gm960148106/>

вателна служба доби много верни данни за отбраната. Издадоха се няколко заповеди, наредби и инструкции, които уреждаха *всестранно* подготовката и начина за произвеждане на атаката.

а) Подготовка на пехотата

Пехотата произвеждаше бойни упражнения по преодоляване изкуствени препятствия. Формираха се команди от пехотинци и пионери за рязане и унищожаване [на] телени мрежи. Всяка част знаеше обекта си и бе разучила подробно местността.

б) Подготовка на артилерията. Схема № 3

Артилерията бе разположена в зависимост от задачите ѝ и свойствата на оръдията; тя бе групирана много изкусно за съсредоточено и флангово биене [по] най-важните цели. Тежките батареи заемаха възможно най-изнесени позиции за осигуряване [на] действителен огън докрая на атаката. Батареите знаеха точно огневите си задачи. Наблюдателната служба разкри почти всички неприятелски батареи и разузна укрепителните постройки. Престрелките се извършиха незабелязано от противника. Често се правиха упражнения с единични изстрели за съсредоточаване на огъня. Подготвено бе и изнасянето на леките батареи. Тежката артилерия действаше обединено, а леката бе подчинена на участъците*.

в) Свръзка между пехотата и артилерията

Свръзката на пехотата с артилерията бе уредена със специална заповед. Всяка пехотна част знаеше кои батареи ще я подържат, кога и как. Съставена бе таблица за най-важните искания на пехотата и за отбелязване мястото ѝ.

г) Инженерна подготовка

Частите се снабдиха с достатъчно инженерни средства.

д) Свръзки

Свръзките между щабовете и частите бяха сигурни и често проверявани, поради което не се прекъснаха и в боя.

е) Снабдяване

Набавиха се бойни припаси за 4 – 6 бойни дни.

ж) Морална подготовка

Дългото стоене около крепостта и преувеличената сила на отбраната бяха понижали моралните сили. Началникът на сектора непрестанно внушаваше на частите вярата си в успеха.

*На 10. III в 19 ч. 00 м. директива № 21 за атаката**.* 23 ч. 30 м. на 10 март ком[андирът на] II армия предаде зап[овед] за атаката.

5. Извършване на атаката.

А. На предната позиция. Схема № 4.

* Бележка в лявото поле на този абзац: *о Разногласие по [...] Икономия на снаряд[ите], както и основната идея на плана – да се скрие [...] разполож[ението] до посл[едния] момент, не позволяват да се [покаже ...].*

** Изречението е написано със син молив.

На 11.ІІІ., в 13 ч., батареите откриха огън с единични изстрели и до вечерта допълниха и провериха данните. *В същото време се почна по-оживена арт[илерийска] стрелба и на другите сектори.* До 16 ч. на 12.ІІІ. пехотата се спусна безшумно в долината на р. Провадийска и Кумдере, ешелонирана в дълбочина. В 16 ч. 30 м. на 12.ІІІ. се понесе в атака. Частите от 1-и и 2-и участък на северния отдел бяха открити близо до телените мрежи и обсипани с огън, но те настъпиха смело, прегазиха телената мрежа и се хвърлиха върху изненаданите турци *в табора**. Последните отстъпиха в безредие на главната позиция. На юг от Сапунджилар турците разкриха атаката по-рано и откриха силен огън. Батареите се нахвърлиха върху позицията, пехотата смело атакува и я зае. Благодарение на добрата свръзка, артилерията откри навреме преграден огън и не позволи на турските резерви да контраатакуват. Турските батареи обстреляха загубената си позиция, но нашата артилерия ги покри с точен масов огън и принуди голяма част да замлъкнат; някои батареи млъкнаха след 10 минути и докрая на боя не се обадиха. Леките полски и гаубични батареи се изнесоха бързо на завладяната позиция. Надмощието на нашата артилерия бе явно. Към 11 часа турските батареи прекратиха стрелбата; настъпи величествена тишина. Атакуващите се устроиха**.

Б. На главната позиция. Схеми № 5, 6 и 7. Таблици № 6 и 7

Явното надмощие на нашата артилерия можеше да се използва за продължение на атаката. Дадена бе заповед атаката за главната позиция да почне в 13 ч. и 30 м. Артилерията подготви атаката, но тя не се състоя. У атакуващите настъпи умора и намаление [на] победното чувство. Моментът бе пропуснат. Атаката се отложи за през нощта, щом изгрее луната, като до това време атакуващите се доближат и направят проходи в телените мрежи. С изгрева на луната в 11 ч. артилерията откри унищожителен огън по укрепленията и батареите. След 15 минути трябваше да се нанесе удара. Такъв не последва. Батареите намалиха огъня. 10-ти п[ехотен] полк, настъпващ в дълбок боен ред, в 1 ч. и 45 м. зае Айджи-Йолу⁷, което намери опразнено от защитниците, неиздържали артилерийския огън. Даде се веднага преграден огън. Частите се устрои на застото укрепление и разшириха успеха малко встрани. Турците не оказаха сериозна съпротива. Преди разсъмване две полски артилерийски отделения настъпиха да осигурят Айджи-Йолу. Те бяха спрени със силен огън близо пред укреплението, където заеха бързо позиция и откриха огън. Айваз-Баба едва се държеше. На разсъмване укреплението се засипа с огън и в 6 ч. [и] 30 м. бе превзето, със съдействието и на 10-ти п[ехотен] полк. Успехът се разшири и постепенно се заеха всички укрепления. Полските батареи почнаха да се изнасят на заетата позиция, а резервите се подадоха напред. В 8 ч. [и] 30 м. гарнизонът се предаде***.

* Вляво от текста на този абзац (в горната част): *Планът бе изменен.*

** Бележка на гърба на лист № 2 (срещу абзаца): *Заповед от ген. Вазов за нощна атака в 20 ч. 30 м. до командира на 10-ти полк [се] даде в 22 ч. 30 м.*

*** Вляво от текста на този абзац (в горната част): *Планът бе изменен.*

6. Оценка и изводи

Атаката се произведе на най-слабия удобен за действие и чувствителен сектор. Постигната бе изненада. Групираха се превъзходни сили с мощна артилерия. Съсредоточаването се извърши скрито от противника. Действията и подготовката на частите не издаваха намерението да се атакува Източния сектор. Пробивът се направи на издадения и позволяващ концентрични действия участък, широк два к[и]л[о]м[е]тра. Атаката бе планирана най-подробно и частите бяха разучили начина на действието. Пехотата се обучаваше за предстоящата атака. Артилерията бе разположена много изкусно за масов огън от близки разстояния; подробни таблици улесняваха тактическото и техническото управление на огъня. Взаимодействието между пехотата и артилерията бе напълно постигнато. Свързочната служба бе сигурна. Подвозиха се* се достатъчно бойни припаси. Началникът на сектора внуши вярата в успеха. Противникът бе прикован с атака и по другите сектори. Предните позиции се заеха с изненада през нощта без артилерийска подготовка, но с готовност на батареите да я извършат. Главната позиция бе превзета след отлична артилерийска подготовка, която унищожи и задуши неприятелската артилерия, разстрои позицията и прогони защитниците. Пехотата атакува дълбоко ешелонирана, готова да повтаря удара и развива успеха. Артилерията следеше пехотата и навреме я подкрепяше. Обединеното действие на тежката артилерия даде отлични резултати. По-добре бе да атакуват цели дивизии, а не събрани за случая войски**.

III. Атака на Тутраканската крепост

1. Състояние на крепостите. Сили на отбраната. Схема № 8. Таблица № 8
Румънците оценяваха значението на Тутракан и го укрепиха през 1914 – 1915 год. Създадена бе силна укрепена позиция на Тутраканското плато *по м[ост] над Дунава*⁸ с главна позиция в крайнината на платото, на 7 – 8 км от града; втора – на 3 – 4 км зад главната и предна – на западния участък. Укрепителните постройки не можаха да противостоят на тежката артилерия, но бяха добре маскирани. Огневата система бе силна. *Мост на Дунава не бе построен.*

Решение за атаката

За осигуряване настъплението в Добруджа бе решено най-напред да се завладеے Тутракан. Без да се обкръжава крепостта, да се атакуват южният и западният участъци. Главният удар да се нанесе в южния участък.

2. Сили за атаката. Таблица № 9 и 10

Ком[андирът на] III бълг[арска] армия каза на ген. Макензен⁹ да се атакува Тутр[акан], а след това Силистра.

За атаката бе назначена половината от пехотата и 2/3 от артилерията в Добруджа. В началото атаката имаше превъзходство в пехотните сили, но в края – не. Артилерията на отбраната бе повече.

3. Приближаване и заемане изходно положение. Схеми № 9 и 10

* В смисъл „доставиха се“ чрез превозване. (http://talkoven.onlinerechnik.com/du ma/%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%B7)).

** Вляво от текста, в горната част на абзаца: *Изменение на плана.*

Идейно групирани, атакуващите се доближиха до границата с нощни маршове и маскирани денувания; на 2.9[.1916 г.] преминаха границата, отблъсквайки слаби противникови части и на 3.9[.1916 г.] вечерта командващият III армия заповяда атаката да се произведе на 4.9[.1916 г.] след артилерийска подготовка. Войските срещу Тутракан се подчиниха на командира на 4-та дивизия. 1-ва п[ехотна] дивизия с двете си бригади бе назначена да пази посоката откъм Силистра.

4. Решение, план и разпореждания на к[оманди]ра на 4-та дивизия

Командирът на 4-та дивизия реши да атакува укрепленията [№] 3, 7, 8, 9 и 11, с главен удар върху укрепленията [№] 7 и 3. Атаката да почне след пълна артилерийска подготовка. Съставен бе план, според който с артилерийски огън трябваше да се разрушат укрепленията [№] 7, 8 и 9 и да се направят проходи в телената мрежа. Заповедта за атаката се получи в частите на 1/1. п[ехотна] бригада 2 – 3 часа след определения час за откриване огън. Поради недовършената подготовка атаката бе отложена за 6 ч. и 30 м. на 5.9 [.1916 г.].

5. Подготовка на атаката.

Подготовката се извърши* на 3. и 4.9[.1916 г.]. Пехотата зае изходна позиция на около 1 км от противника. Тя не предприе подробно разузнаване и не разкри разположението и силите на противника. Не се узна, че укрепление [№] 10 не е нанесено на нашата карта. Взаимодействието между пехотата и артилерията не се осигури. 15-ти артилерийски полк, назначен да поддържа ¼-та бригада, не знаеше точно участъка ѝ. Придружаването и преместването на артилерията бе уредено много общо и не бяха взети мерки за разчистване [на] пътищата. Полските гаубични батареи се обединиха с тежката артилерия. Войските обладаваха особено висок дух и бяха уверени в успеха. Ромъните не предприеха сериозно разузнаване и позволиха подготовката да се извърши спокойно.

6. Извършване атаката и развиване на успеха. Схема № 11 и 12. Таблици № 11 и 12

На 5.9[.1916 г.] в 6 ч. [и] 30 м. батареите откриха огън за пристрелка, а в 7 ч. [и] 15 м. минаха на поражение. Обсипани с фугасни снаряди, укрепленията се задимиха, а сухата рохкава почва образува грамаден облак. Под това впечатление, и поради повреда на част от тежките оръдия *след 45 минути – в 8 часа* командирът на 2-ри теж[ък] артилерийски полк донесе, че атаката е подготвена. В действителност укрепленията не бяха разрушени, а препятствията останаха непокътнати. 4-та п[ехотна] дивизия атакува в гъсти вериги, но биде посрещната със силен пехотен и картечен огън; неузнати до тогава куполни оръдия и неангажираните защитници на укрепление [№] 6 фланкираха настъпващите, които с големи жертви достигнаха телените мрежи. Артилерията не можа да неутрализира противниковия огън. С помощта на пионерите се направиха проходи в телените мрежи. Защитниците се разколебаха и отстъпиха. В 9 ч. [и] 45 м. падна укрепление [№] 8, а до обяд – постепенно и [№] 7, 9 и

* Над думата с червен молив: *продължи.*

10. Почна бързо изнасяне на полските батареи, но не бяха разчистени пътища в позицията и те [се] повърнаха към с. Дайдър. Настъпи критически момент, в който пехотата бе оставена сама и можеше да бъде отблъзната. Едва към 15 ч. батареите се изнесоха на подходящи позиции. 1/1-ва бригада настъпи под закрилата на своите 6 полски и 3 гаубични батареи и въпреки кръстосания огън зае в 13 ч. обекта си и разви успеха на север. В 16 ч. тя отби една румънска контраатака от 4 румънски дружини. Отрядът на майор Хамерщайн¹⁰ получи заповедта за атаката късно, настъпи едва в 14 ч. и без голямо усилие зае укрепление [№] 3 едва в 17 часа.

Още в 12 часа командирът на 4-та п[ехотна] дивизия реши да продължи атаката и даде заповед, но частите бяха разстроени, а нямаше резерви, които да разширят успеха. Атаката не се състоя. Частите се устрои на зетата позиция. Отбраната действаше много пасивно; тя пръскаше по части идващите подкрепления и резервите си.

В 6 ч. на 6.9[.1916 г.] почна атаката на втората отбранителна позиция, на която ромъните се бяха устроили и засилили с подкрепленията. ¼-та п[ехотна] бригада настъпи бавно на север, подкрепена от полската артилерия, атакува ромъните и в 15 ч. ги отхвърли към града. 1/1-ва п[ехотна] бригада отби сутринта една контраатака на десния си фланг, след което настъпи енергично и към 17 ч. стигна в Тутракан*. Малките началници развиха енергични действия. Гарнизонът се предаде безусловно.

7. Оценка и изводи

Походът се извърши правилно. Противникът бе заблуден за посоката на главния удар. Сполучливо бе избран участъкът за пробив. Силите не бяха достатъчно; това създаде критически моменти, които при по-активна отбрана можеше да докарат неуспех. Противникът не бе прикован по двата фланга на 4-та п[ехотна] дивизия. Подготовката за атаката не бе пълна поради краткото време и недостатъчната настойчивост. Разузнаването бе слабо. Не бяха разкрити силите на отбраната. Артилерийският огневи план не бе разработен подробно, с оглед фланкиращите огънове. Действието на придружаващите батареи и променянето на позициите бе уредено много общо и създаде кризи в боя. Артилерийската подготовка бе свършено недостатъчна. Същите артилерийски началници, които действаха и при Одрин, не можаха да изпълнят задачата си, главно поради недостиг от артилерия и краткото време. Не бе направена сметка за необходимите снаряди да се подготви атаката; пехотата атакува много рано и понесе тежки загуби. 4-та п[ехотна] дивизия нямаше сигурна връзка със съседите; отрядът на Хамерщайн атакува 5 часа по-късно. Обединението на войските стана много късно и без нужния щаб и средства. Заповедта за продължение атаката на 5.9[.1916 г.] по обяд се даде без познаване на обстановката. При липса на резерви успехът мъчно се разширява. Слабата артилерийска

* Вляво от текста: *Сутринта на 6.IX бой при Сарсанлар*“, а върху него с червен молив е нанесено погрешно „6.XI сутр[инта] бой при Сарсанлан.

подготовка се изкупва с кръв. Успехът се дължи на извънредно високия дух на пехотата, пасивната отбрана и щастливите случайности.

IV. Сравнение на двете атаки. Таблици № 12,13,14 и 15

При Одрин подготовката за атаката бе пълна. Силите бяха достатъчно. Противникът бе изненадан. Артилерията подготви отлично атаката. Изстреляни [бяха] 6 пъти повече тежки снаряди, отколкото при Тутракан, на 1½ пъти по-малък фронт. Противникът бе прикован встрани от участъка за главния удар. Имаше достатъчно резерви. Боят се разви спокойно. Загубите [бяха] сравнително малко.

При Тутракан подготовката е кратка и непълна. Силите недостатъчни. Фланговете на 4-та п[ехотна] дивизия открити. Свързката слаба. Няма достатъчно резерви. Артилерийската подготовка слаба. Взаимодействието между пехотата и артилерията непълна. Поради това има кризи в боя и загубите са много големи.

Изводи

Атаката да се подготви пълно и скрито. Да се осигури превъзходство на силите. Да има силна артилерия, която да разтърси отбраната. Действията на пехотата и артилерията да са съгласувани.

V. Изводи по теорията за атака на предварително укрепена позиция

1. Условия, при които се произвежда атаката

Атаката трябва да преодолее силна огнева система, пред и в позицията, много изкуствени препятствия и дълбоко разположена жива сила, запозната добре с местността и начина на отбраната. *Когато неприятелската позиция няма открити флангове, местността около тях не е благоприятна, или с такъв маньовър мъчно ще се изпълни крайната задача**, успехът се постига чрез пробив и унищожаване противника при благоприятни условия.

2. Избор на участъка за глав[ен] удар

Атакува се широк фронт, за да се заблуди и прикове отбраната; главният удар се нанася на чувствителен, *водец към решит[елен] резултат*, слаб и благоприятен за огнево действие и маневриране участък, с широчина, която осигурява задържането върху заетия участък и разширяване на успеха.

3. Сили и средства

Необходимите сили и средства [да] се установят след точна сметка за отбраната и задачите. Съсредоточава се мощна артилерия, способна да разстрои огневата система на противника и да обработи позицията му. Привлича се достатъчно пехота за пробива и развиване на успеха.

4. План за атаката

Планът се разработва най-пълно. Основан на добро разузнаване, той установява групировката на силите и подробно оказва частните задачи. Осигурява се взаимодействието между пехотата и артилерията.

5. Подготовка

* Частта от изречението в курсив е написана на гърба на лист № 7, като мястото ѝ в текста е означено.

Съсредоточаването на силите се извършва скрито, нормално нощем. Частите се маскират от земно и въздушно разузнаване. Устройват се сигурни връзки. Подвозват се достатъчно бойни припаси, добре пресметнати. Набавят се материали за преодоляване препятствията. Подробно се разработва артилерийският огневи план, чиято пътеводна звезда е пехотният маньовър. Предварителни упражнения улесняват атаката. Вдъхва се у войските вяра в успеха и важността му*.

6. Изненада

Важно условие е изненадата. Постига се с нови средства и начин на действие, скрита подготовка и пълна тайна.

7. Командване

Началниците развиват голяма организаторска дейтелност, която предвижда всичко и взема съответни мерки.

8. Извършване атаката

Атаката се произвежда с изненада, методично, с кратка, но мощна артилерийска подготовка. Последната трае различно, докато задуши противниковата огнева система**. Атакуващите тръгват от близка изходна линия. Пехотата настъпва в дълбок боен ред, готова да повтаря удара, да заема последователните обекти и се затвърдява. Дълбокото проникване в неприятелското разположение и разширяването на успеха се извършва от резервите, които задминават изморените ударни части. Артилерията следи движението на пехотата, чисти пътя ѝ и я предпазва от изненади. Придружаващите батареи и останалата артилерия бързо сменят позициите си по разработен план. Едновременно с вдълбочаването се разширява и пробивът, за да не попаднат частите в клещи***.

9. Осигуряване успеха на главния удар

Встрани от участъка за главния удар се предприемат енергични атаки, които приковават отбраната, ангажират батареите и близките резерви, които биха попречили на пробива и разширяват фронта на пробива.

Дълбоко проучената и организирана атака от големите началници се съчетава с полезна инициатива и енергия от малките началници при борбата във вътрешността на позицията, за която не е могло да се направят предварително точни предвиждания****.

* Към този параграф има две бележки: *Достатъчно време – Прибързаността води към недобра подгото[вка]* (в горното поле на л. 9); *Атаката се произвежда с методичност, по вече разработения план* (на гърба на л. 8).

** Бележка на гърба на лист № 8, чието място в текста е означено именно тук. Текстът е твърде нечетлив: *Нощните атаки [...] – подготовка предварителна, когато противникът е преследван, няма добра [осветеност] на бойното поле и [...] маневрите им са ... [...] слаби.*

*** Бележка на гърба на л. 8 срещу текста на този параграф: *Настъпленията на пехотата следва непрекъснато. Ударът се нанася с внезапност, сила и бързина, но не в ущърб на реда и план[омерно настъпление] (методично). Фази в зависимост от възможностите за дост[...] поддръжка (атака).*

**** Бележка на гърба на с. 8 срещу този абзац: *Творчеството на наш[ите]*

VI. Заключение

Малките армии, като нашата, могат да атакуват успешно силно предварително укрепена позиция, щом спазят принципите на изненада и частната победа, приложат изкусен маньовър, основно организират атаката и я изпълнят мъжествено. *Дълг на идващите наши поколения е да съчетаят материалната мощ, идеалната подготовка и методичността при Одрин с величието на българския дух при Тутракан, за да не спрат и пред (стените на Цариград) Чаталджа*.*

(п) Подполковник [Михов]

ДВИА, Списък на спомени № 3496. Оригинал. Машнопис, ръкопис.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ **Никола Михов.** Дневник. София: Изток – Запад, 2004.

² **Руменин, Р.** Офицерският корпус в България 1878–1944 г. Т. 3-4. София: Издателство на Министерство на отбраната „Св. Георги Победоносец“, 1996, с. 282; **Недева, Т.** Търновските генерали 1878–1944. Велико Търново: Абагар, 2008; **Чолаков, Г.** Търновските генерали – Епохи, 2000, том 8, бр. 3, 127–148.

³ **Генов, Я.** Генерал Никола Михов пред Народния съд. – В: Мартенски студентски четения. Сборник с материали от Единадесета студентска научна конференция във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Том 8. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2022, 273–289.

⁴ След проверка в библиографския справочник на Л. Карастоянова и Ст. Шанов (вж. **Карастоянова Л., Ст. Шанов.** Българската армия 1877–1944 г. Т. 1-2. София: Военно издателство „Св. Георги Победоносец“, 1989) установих, че няма данни ген. Н. Михов да е публикувал своята разработка в периодични издания. Същото потвърждава и Цочо Билярски в предговора на публикувания дневник на ген. Михов, където споменава документа и посочва, че той остава все още непубликуван..

⁵ Войната между България и Турция 1912–1913 г. Том V: Операциите около Одринската крепост. Кн. 2. София: Държавна печатница, 1930; Българската армия в Световната война 1915–1918 г. Том VIII. Войната срещу Румъния през 1916 г. Подготовка на войната и Тутраканската операция. София: Държавна печатница, 1930 (второто издание на „Българската армия в Световната война 1915–1918 г....“ е използвано от ген. Н. Михов като все още непубликуван ръкопис).

⁶ Наименования на фортове по Източния сектор на Одринската крепост, към които е насочен основният удар на българското настъпление. В този район действа и ген. Никола Михов като командир на 2-та с.с. батарея.

⁷ Наименования на фортове по Източния сектор на Одринската крепост, към които е насочен основният удар на българското настъпление.

⁸ При започването на военните действия румънците имат приготвени материали за направата на понтонен мост при Тутракан и Силистра, изградена е и нужната

нач[начални]ци при Одрин, ще даде кураж и сила на наш[ите] военни: мислители в създаването на [...].

* Бележка на гърба на лист № 11 с черен молив, оградена със син молив и насочена със стрелка под последния абзац от документа.

инфраструктура – пътища, площадки, предмостови укрепления и други. В хода на военните действия мост е построен само при гр. Силистра. – Вж. Българската армия в Световната война 1915–1918 г. том VIII...., 249–250, 260–261.

⁹ Антон Лудвиг Аугуст фон Макензен (на немски: Anton Ludwig Friedrich August von Mackensen) е германски военен, фелдмаршал. Макензен се отличава като командващ през Първата световна война и става един от най-бележитите германски военни лидери. По отношение на военните действия на Балканите ген. Макензен е главнокомандващ на съюзените български, германски и австро-унгарски части в Сръбската кампания през 1915 г., а през 1916 г. участва във военната кампания срещу Румъния под командването на ген. Ерих фон Фалкенхайм.

¹⁰ Курт фон Хамершайн-Екворд (1878–1943) е роден в Хинрихшаген (дн. Волдег), област Макленбург в Германия в семейство с военни традиции. През Първата световна война участва във военните действия като ротен командир във Фландрия, за което е награден с Железен кръст. Участва в атаката на Тутраканската крепост като командва една от трите германски атакуващи колони под началството на полковник Кауфман.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Българската армия в Световната война 1915–1918 г. Том VIII. Войната срещу Румъния през 1916 г. Подготовка на войната и Тутраканската операция. София: Държавна печатница, 1930 [Balgarskata armiya v Svetovната voyna 1915–1918 g. Tom VIII. Voynata sreshtu Rumaniya. Podgotovka na voynata i Tutrakanskata operatsiya. Sofiya: Darzhavna pechatnica, 1930].

Войната между България и Турция 1912–1913 г. Том V: Операциите около Одринската крепост. Кн. 2. София: Държавна печатница, 1930 [Voynata mezhdu Bulgariya i Turtsia 1912–1913 g. Tom V: Operatsiite okolo Odrinskata krepост. Кн. 2. Sofia: Darzhavna pechatnitsa, 1930].

Генов, Я. Генерал Никола Михов пред Народния съд. – В: Мартенски студентски четения. Сборник с материали от Единадесета студентска научна конференция във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Том 8. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2022, 273–289 [Genov, Ya. General Nikola Mihov pred Narodniya sad. – V: Martenski studentski cheteniya. Sbornik s materialy ot Edinadeseta studentska nauchna konferentsiya vav VTU „Sv. sv. Kiril i Metodiy“. Tom 8. Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2022, 273–289].

Карастоянова Л., Ст. Шанов. Българската армия 1877–1944 г. Т. 1-2. София: Военно издателство „Св. Георги Победоносец“, 1989 [Karastoyanova L., St. Shanov. Balgarskata armiya 1877–1944 g. T. 1-2. Sofia: Voenno izdatelstvo „Sv. Georgi Pobedonosec“, 1989].

Недева, Т. Търновските генерали 1878–1944. Велико Търново: Абагар, 2008. [Nedeva, T. Tarnovskite generali 1878–1944. Veliko Tarnovo: Abagar, 2008].

Никола Михов. Дневник. София: Изток – Запад, 2004 [Nikola Mihov. Dnevnik. Sofia: Iztok – Zapad, 2004].

Руменин, Р. Офицерският корпус в България 1878–1944 г. София: Издателство на Министерство на отбраната „Св. Георги Победоносец“, 1996 [Rumenin, R.

Ofitserskiyat korpus v Bulgariya 1878–1944 g. Sofia: Izdatelstvo na Ministerstvo na otbrannata “Sv. Georgi Pobedonosets”, 1996].

Чолаков, Г. Търновските генерали. – Епохи, 2000, том 8, бр. 3, 127–148 [Cholakov, G. Tarnovskite generali. – Epohi, 2000, tom 8, br. 3, 127–148].

СЪКРАЩЕНИЯ / ABBREVIATIONS

бр./бриг. – бригада

ВНВУ – Военно на Негово Величество училище

див. – дивизия

о. з. – от запаса

о. п. – опис

п. – пехотен

с. с. – скорострелен

ДВИА – Държавен военноисторически архив – Велико Търново